

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. Şenol SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılamaz güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmalarını az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlerle başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığı göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirlenmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişiler sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmalarını için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Mehmet Okuyan

1963 yılında Trabzon aykara'da doğdu. İlköğrenimini Trabzon aykara'da tamamladıktan sonra, ortaöğrenimini Trabzon Hayrat'ta bitirdi. 1983 yılında kaydolduğu Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi'nden 1987 yılında mezun oldu. 1988 yılında aynı fakóltede Tefsir Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 1990 yılında yüksek lisansını, 1994 yılında da doktora çalışmalarını tamamladı. Aynı yıl Yardımcı Doęentlik kadrosuna atandı. 2002 yılında Doçent, 2008'de ise Profesör unvanını aldı. Hâlen OMÜ İlahiyat Fakóltesi Tefsir Anabilim Dalı'nda öğretim üyeliğine devam etmektedir. 3 çocuk babasıdır; Arapça ve İngilizce bilmektedir.

Görüşme Süleyman Gür tarafından hocamızın aykara Yukarıkumlu Mahallesi'ndeki evinde yapılmıştır.

Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bu bölümki konuğu ekranların yakından tanıdığı Prof. Dr. Mehmet Okuyan. Hocamıza bizleri evinde ağırladığı ve zaman ayırdığı için çok teşekkür ediyoruz ve sözü hemen kendisine bırakmak istiyoruz.

Değerli hocam öncelikle kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz?

Ben Mehmet Okuyan, 28 Haziran 1963 tarihinde Trabzon’a bağlı Çaykara ilçemizin Yukarı Kumlu (Mimilos) Mahallesi’nin de sakinleri arasında bulunduğu Sultan Murat Yaylası’nın Sıcak Oba mevkiinde dünyaya gelmişim. Babamın din hizmetleri görevi nedeniyle çocukluğum dokuz yaşına kadar Bayburt’un eski adı Ağunsos olan Çayırözü köyünde geçti. İlkokulun 2, 3 ve 4. sınıflarını orada okudum. Daha sonra dedemin vefatı nedeniyle köyümüze Yukarı Kumlu Mahallesi’ne geri geldik. Burada da ilkokul 5. sınıfı okudum. Sonrasında babam Bayburt’tan Rize’nin İkizdere ilçesine bağlı eskiden belde olan Güneyce’de eski adı Kolekli olarak bilinen yeni adı Kurtuluş Mahallesi olan yere Şeyh Efendi diye bilinen bir zatın kabrinin bulunduğu camiye imam olarak tayin oldu. O yörede hafızlık kurumu son derece etkin bir mahiyet arz ettiği için babam oraya tayin olunca ben de ilkokul 5. sınıfı köyümüzde okuduktan sonra babamla beraber Güneyce’ye yerleşerek orada hafızlığımı tamamladım. Orta 1. ve 2. sınıfları Güneyce’de okudum. Orada imam-hatip filan yoktu, ortaokul vardı. Sadece ilk iki sınıfı orada okudum. Daha sonra babamla oradan şimdi ilçe olan Trabzon’un Hayrat ilçesinin eski adı Hundez olan Güneşalan Mahallesi’ne geldik. Ortaokulu ve liseyi 1983 yılında Hayrat’ta bitirdim. Hafızlığı Güneyce’de yaptım. Hafızlığı bitirdikten sonra hem ortaokul hem lise hayatı boyunca babamdan eski usul Arapça *Emsile, Binâ, Maksûd, İzzî, Avâmil, İzhâr, Kâfiye, Molla Câmî* ve meâni ilimlerini okudum.

1983 yılında Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne kaydoldum. 1987 yılında fakülteyi bitirdim. 1988 yılında fakültemizde araştırma görevlisi olarak bu ilim yolculuğuna başlamış oldum. 1990 yılında yüksek lisansı, 1994 yılında doktorayı bitirdim. 1995 yılında yardımcı doçent, 2002’de doçent, 2008 yılında da profesör oldum. O gün bugündür yaklaşık on altı yıldır profesör olarak görevimi sürdürüyorum ve Samsun’da ikamet ediyorum. Bu arada başka meşguliyetlerim oldu ve çeşitli ilmî eserler vücuda getirdim. Onlar arasında da en çok beni memnun eden otuz ciltlik olarak kaleme aldığım tefsirim oldu. Şimdilerde ise onun baskısı için yoğun teşrik-i mesai halindeyim. Ama üç yıl önce bir meâl bastırdık. Onun birkaç boy baskısını yaptık. Önce normal meâl, sonra biraz daha genişletilmiş bir meâl vücuda getirdik. Şimdilerde de onun cep boyunu kardeşlerimizin istifadesine sunduk. Böyle bir Kur’an hizmetiyle ömrüm geçiyor. Evliyim. Mehmet Furkan (geçirmiş olduğumuz trafik kazası sonucu vefat etmiş olan oğlum), Ahmet Selim, Ayşe Sena ve Fatma Zehra olmak üzere dört evladım var. Onlarla hayatımı Samsun’da sürdürmeye gayret ediyorum.

Değerli hocam Osmanlı’nın son dönemleri ile Cumhuriyet’in ilk yılları dikkate alındığında bu yörede ilmiye sınıfına mensup olan aileler var mıydı? Varsa o ailelerin halkın üzerinde ne gibi etkileri olurdu? Yöneticilerle ilişkileri nasıldı? Bu konuda bizlere neler söylemek istersiniz?

Babamdan duyduğum hâliyle babam eğitim hayatını bu coğrafyada şekillendirmiş. İlkokulu kendi köyümüzde okuduktan sonra medrese eğitimiyle hayatını sürdürmüş. Köyümüzde yani Yukarı Kumlu Mahallesi'ndeki birtakım hocaları babamdan hep duyardım. Babam soyadları şimdi Kaygusuz olarak bilinen Kamil Efendi ve Ahmet Efendi olarak maruf olan insanlardan eğitim yolculuğuna başlamış. Köyümüzde derin bir medrese eğitimi yoktu ancak bitişik köyümüzde eski adı Paçan olan Maraşlı köyünde Hacı İdris Efendi diye şöhret bulan bir hocaefendi varmış. Babam onun medresesinde eğitim aldı. Bu yörede Hacı İdris Efendi çok şöhretli bir âlimdi. Ondan ve başka hocalardan da babam tedrisatını sürdürdü. Hem babamdan hem de başka vesilelerle mülâki olduğum çeşitli Hocaefendiler vardı. Buranın Hopşera diye bilinen Akdoğan Mahallesi'ndeki Hacı Hasan Efendi'den çokça söz edilirdi. Kendisini tanımış olduk ama ondan bir istifademiz olmadı. Eğitim seferberliği başlattığı köyünde kendi özel şartlarında eğitim sürdürdüğünü bildiğimiz bir şahsiyetdi. Hacı Feriâd Efendi'yi hep duyardık. Onun medresesini bilirdik. Daha yukarıda Gargar Müslüm Efendi diye şöhretli bir âlimden söz edilirdi. Ataköy'de Hacı İhsan Efendi diye bilinen bir zat vardı. Onu tanıdım ve görüşme fırsatım oldu. Onun ilmî tedrisatını bizzat ondan duydum. Yaptığı şeyleri aşağı yukarı bilmiş oldum. Biraz daha yukarıdan Ogene köyünden Nasrullah Hacı Müftüoğlu hocamızın babasının derin ilmî vukûfiyetinin bulunduğunu hep bilirdik, duyardık. Ama yaşım itibariyle onları tanıma fırsatım olmadı.

Nitekim böyle özel ailelerin kendi özel şartları içerisinde, resmî bir eğitim kurumunu yürütecek şekilde değil de biraz daha kaçak göçek eğitim faaliyetlerini sürdürdüklerini babamdan duymuştum. Çok gizli, çok özel şartlarda ama çok samimi ortamların paylaşıldığı o tarihlerdeki bu tarihler aşağı yukarı 1940-60 arası dönemde kendi özel şartlarında eğitim sürdüren aileler ve hocaefendiler vardı. Babam da o dönemde tedrisatını bu yörede sürdürdü ve şimdilerde akademik anlamda karşılığı olmasa da büyük bir araştırma ve emek ortaya koyarak İslâmî ilimlerin kökünü, nüvesini oradan elde ettikleri hocaefendiler vardı. Babam da o sistemin belli aşamalarını geçirmiş sonra kendi çalışmalarıyla da onu şekillendirmiş bir öğretim ve eğitim neferi olarak hayatını idame ettirdi. Ben pek çok ilim adamının bu coğrafyada kendi ocaklarında bu eğitim hizmetini sürdürdüklerini biliyorum, onlara dair bilgileri rahmetlik babamdan öğrenmiştim.

Hocam biraz da kendi aile büyüklerinizden; annenizden, babanızdan ve yukarıya doğru diğer aile büyüklerinizden ve özellikle de onların ilimle meşgul olanlarından bahseder misiniz? Sizin eğitiminizin gelişmesine onların ne gibi katkıları olmuştur?

Bu yöre 1940-50-60 hatta 70'li yıllarda, yörenin şartlarının el vermemesi, tarımın çok verimli olmaması nedeniyle her ailenin kendine yetecek kadar tarımla ve de biraz hayvancılıkla hayatını sürdürdüğü bir coğrafyaydı. Babam, dedem, dedemin babası böyle bir geçmişi yaşamışlardı. Bizim akrabalarından babamın amcazadesi diyebileceğimiz Osmanlı dersiâmlarından, Huzur dersleri verdiği bilinen Yusuf Mollamahmutoğlu Hocaefendi vardı. Osmanlı'nın son dönemlerindeki müderrislerinden birinin de akrabamız olmasını bu vesileyle ifade etmiş olayım. Biz Molla Mahmutoğlu ailesi olarak sülale adımızın da mollalık üzerinden yürümesi, köken itibariyle de bu eğitim silsilesini sürdürdüğümüz aile soyadımıza yansımıştır. Babam Mollamahmutoğulları ailesine mensup bir insandı.

Dedemin eğitimle alakalı herhangi bir meşguliyeti yoktu. Fakat dedem, babamı eğitim ailesine vakfetmişti diyebilirim. Hani Hz. Hanne hamileyken kızını nasıl Allah'ın yoluna ve mabede adanmış ve

Meryem validemiz de o adanmışlığın bir görüntüsü olarak ortaya çıkmış. Hz. Hanne, Hz Meryem ve Hz İsa'yı nasıl ki bir adanmışlığın sonucu olarak İslâm Peygamberi olarak insanlık ona şahit olduysa rahmetlik dedem de babamı Allah'ın yoluna adamıştı. Biz bu adanmışlığı Hz. Zekeriyya'dan da biliriz. Hz. Zekeriyya da oğlu Hz. Yahya'yı Allah'ın yoluna adamıştı. Rahmetlik babamın annesi babam dört yaşındayken vefat etmişti. Bir de Cemal isminde amcam var. Samsun'da hâlâ yaşıyor. Babamla amcam biri Kemal biri Cemal olarak bu coğrafyada yaşadılar. Sonra anneleri vefat edince her ikisi de öksüz kaldı.

Anneleri vefat edince babam dedemin yönlendirmesiyle ilkokuldan sonra hemen köyümüzde Kamil Efendi diye bilinen Kaygusuz soyadlı o Hocaefendi'den ilk dersleri aldı. Daha sonra yine aynı akrabasının içerisinde, sonraları Araklı müftülüğü yapmış Ahmet Kaygusuz Hocaefendi vardı, babam ondan da bir süre okudu ama babamın asıl eğitim hayatı her ne kadar bu iki hocadan okumuş olsa da askerliğin hemen öncesi ve sonrasında okuduğu Hacı İdris Efendi'ye dayanır. Babamın hocası şöhretli olup medresesi bulunan Hacı İdris Efendi'ydi. Babam bütün alet ilimlerini ve tefsir, hadis, fıkıhla alakalı meşguliyetleri o Hocaefendi'den aldı. İlimleri tahsil etmesinin sonrasında resmî tedrisat olarak sadece ilkokul okumuştur. Önce fahrî imamlık yapmak üzere Türkiye'nin çeşitli yerlerine gitmişti. Ama daha sonra yerleşik olarak Bayburt'un üç tane köyünde hayatını sürdürdü. Lori köyü diye bilinen bir köy var, orada bir süre kaldı. Daha sonra şimdi ilçe olan Konursu'da altı yıl görev yaptı. Sonra da Ağunsos diye bilinen yeni adı Çayırözü köyü olan köyde dokuz yıl görev yaptı.

Bu görev yaptığı yerlerde sadece normal imamlık yapmadı. Yeri geldi tarım bakanı, yeri geldi ulaştırma, yeri geldi altyapı bakanı gibi bulunduğu köylerde köyün ihtiyacı olan ne varsa onlarla birebir ilgilendi. Şimdileri de hep duyuyorum, bazı köylerin sularını babam getirmiş bazı köylerin işte altyapı ark sistemini babam yapmış, yolunu babam açtırmış, okulunu, camisini, mezarlıklarını babam yaptırmış yani bulunduğu yerlerde böyle çok yönlü bir hizmet görmüş. Babamın bu çok yönlü hizmeti hâlâ anılıyor. Ama bunlar öyle bir din hizmetlisinin yapacağı şeyler olarak alışkanlıklarımız ve tecrübelerimizde bilfiil yer almadığı için bunlar bize biraz hikâye gibi geliyor ama bilenler bilirler, babamın görev yaptığı yerlerde bu hizmetleri çok üst düzeyde gerçekleştirmiş.

Hatta bir anekdot anlatayım. 1980 yani 79-78-77'li yıllarda babam Güneyce'ye tayinle gitmişti. O yılların birinde Rize, Güneyce ve İkizdere'de çok büyük bir sel felaketi yaşandı. Güneyce'de bir asma köprü, daha doğrusu çok büyük taştan yapılmış bir kemer köprü vardı. O köprü tam yıkılmak üzereymiş, bir ayağı tamamen çökmüş dökülmüş, o ayağının tek bir sıra taşı kalmış. O taşlar yıkılmış köprü çökecekmiş. Şükür ki o taş yıkılmamış. Babam o taşın ayakta kalmasını fırsat bilerek Güneyce'deki yetkililerle birebir iletişime geçerek o köprü'nün yıkılmayan taşının geri kalan kısmını tamir ettirmede çok öncü bir vazife üstlendi. O itibarla babamın sosyal ve kültürel hayatla alakalı son derece atak ve girişken bir insan olduğunu bilir ancak eğitimciliğinin önde olması sebebiyle bu yönlerinin biraz perde arkasında kaldığını görürüm ama bundan dolayı hep üzüntü duyarım. Babam sıra dışı bir din hizmetlisi olarak görev yaptı. Bir bölgenin imarıyla alakalı ne gerekiyorsa, altyapı noktasında da ne gerekiyorsa onlarla ilgilendi. Ve yüzlerce belki binlerce öğrenci yetiştirdi.

Arapça'sı çok güçlüydü. Hatta Of-Çaykara Boğazı'nda Arapça ibare çözmede babamın vukufiyetini işin ehli olan hocalar bilirler. Herkesin icabında takıldığı yerlerde ibare çözmede babam bir adressedi. Günlerce babam medresesine, odasına kapanır, çalışmalar yapardı. Bazı hocaefendilerle özel görüşmeler yapardı. Hacı Hasan Efendi'nin kendi özel medresesinde babamla günlerce çalışmalar yaptığını babamdan dinlerdim. Yine Nasrullah Hacımüftüoğlu'nun ve Seyfullah Hacımüftüoğlu'nun merhum babalarıyla günlerce eve kapanır ve ibare üzerinde dersler yaparlardı. Fıkıh nok-

tasında babamın çok derin vukûfiyeti vardı. Sıradan fıkıh kitaplarının Arapça metinlerini Kur'an gibi bilirdi.

Hatta bir özelliğini daha söyleyeyim, normalde babam hafız değildi, çocukluğunda hafızlık yapmamıştı ama ben 1974 yılında Güneyce'de hafızlığa başlarken babamla beraber hafızlığa başladık. Biz babamla birbirimize derslerimizi dinletirdik. Ben yaklaşık bir yıl gibi bir zamanda hafızlığı tamamlamıştım. Rahmetlik babam da benimle beraber hafızlığını tamamlamıştı. Ben günde beş cüz okurdum babam beni dinlerdi. O öyle beş cüzü çok toparlayamazdı ama on beş dakika cüze bakar ve o da cüzü okurdu. Tabii 40'lı yaşlardan sonra hafızlık yaptığı için çok muhafaza edemedi. Ben hafızlığımı muhafaza ettim. 1975 yılından beri şimdi 2023 yılındayız, 2025 olsa diyelim ki kırk sekiz yıldır ben her gün beş cüz Kur'an okurum. Ve haftada bir Kur'an-ı Kerim'i dönerim. Bunu babama borçluyum. Çünkü babam, altı yıl ortaokul ve lisede okurken hem Arapça okudum babamdan hem de hafızlığımı tekrar ettim. Babam beni bıkmadan altı yıl her gün beş cüz dinledi ve ben şimdi Kur'an'ın her tarafını Fatih gibi bilirim. Babamın üzerimde hem Arapça eğitimimi tamamlama noktasında hem de Kur'an'ı hafızamda muhafaza etme ve Kur'an'ı anlama noktasında çok büyük etkisi var ama yüzlerce binlerce başka öğrenci üzerinde de etkisi olduğunu, hizmeti olduğunu bu vesileyle söylemiş olayım.

Hocam çocukluk yıllarınıza giderek o kısmı biraz daha açacak olursak, ilk tahsilinizi kimden yaptınız? Kur'an eğitiminizi kimden aldınız? Hafızlık eğitiminde nasıl bir yöntem takip ettiniz? Ve buna benzer konularda bizlere bilgi verebilir misiniz?

1963 doğumluyum. altı yaşımdayken Bayburt'un Ağunsos köyünde babam imamken Kur'an-ı Kerim'i ondan öğrendim. Ama babam entelektüel bir adam olduğu için kendisi ilkokul mezunu olmayla yetinmedi. Biz Bayburt'tayken Erzurum'da gidip imam hatibin önce ortak kısmını sonra da lise kısmını dışarıdan tamamladı. Hatta imam-hatibi bitirdiği yıl üniversite imtihanına girdi ve edebiyat fakültesini kazandı fakat bizi bırakıp bir yerlere gidemediği için o eğitimini bıraktı. Bu nedenle de benim üniversite hayatım boyunca üzerimde büyük etkileri olmuştur. Üniversiteye dair diyaloglarımız da olmuştur. Ben ilkokul öncesi Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı evde babamdan öğrendim. Babamın bulunduğu her yerde hep bir medresesi olurdu. Yani rutin din hizmeti, imamlık yapan bir adam olmadığından sürekli talebe yetiştirdi. Bayburt'ta da yüzlerce talebesi vardı. Caminin veyahut da evimizin bir odasında sürekli talebe okuturdu. Ben de o ortamda büyüdüğüm için Kur'an'a dair ilk eğitimimi babamdan evde aldım.

İlkokul 1. sınıfı okumadım çünkü ilkokula gitmeden ilkokul bilgilerini babamdan almıştım. Çünkü o zaman babam imam-hatibi dışarıdan veriyordu. Ben de onu takip ediyordum. İşte o vakit beni bir imtihana tâbi tuttular. İlkokulu 4. sınıftan başlatmayı teklif ettiler. Yedi yaşındaydım. Babam kabul etmedi. "Hemen 4. sınıftan başlamak olmaz, 1. sınıf da buna çok basit gelir ama bunu ikiden başlatın" dedi. O zaman işte Çayıröz köyünde yaşamakta olan Saadet Yılmaz diye bir ilkokul öğretmenim vardı. Allah ona hayırlı ömür versin. Beni 2. sınıftan o aldı. Babam ilkokulda derslerimle yakından ilgilenirdi ama ilkokul aşamasından sonra hiç ilgilenmedi. Ben babamdan ilkokulun ilk sınıfını okumayacak düzeyde bilgiler elde etmişim. 2, 3 ve 4. sınıfları orada okudum. Dedemin vefatından dolayı 5. sınıftayken köye geldik. 5. sınıfı Yukarı Kumlu Mahallesi'nde okudum.

Sonra hafızlık imkânı doğdu. Babam Rize'nin Güneyce beldesine gelince ben orada Kolekli denilen yerde hafızlığımı yaptım. Şimdilerde hafızlığın çeşitli teknikleri var, çeşitli usullerden söz ediyorlar

ama benim yaptığım hafızlık tekniğini şöyle anlatayım. Önce babam beni bir denedi hatta sonra ödül vadetti. Dedi ki: “Bu ödülün karşılığında şu sayfayı ezberleyebilir misin?” bu hadise bu köydeyken olmuştu. Ben de ödülü alma bahanesiyle, hevesiyle hemen o sayfayı ezberledim. Daha sonradan bunun hafızlığa evrileceğini hiç anlayamadım o zaman. Ben o sayfayı ezberleyince babam: “Sen demek ki iyi ezberliyorsun, sen hafızlık yapacaksın.” dedi. Güneyce’ye, Varda’ya gittik.

Hocam özür dilerim, her şey o ödülle başladı diyebilir miyiz?

Her şey o ödülle başladı. Hiç unutmuyorum, Bakara sûresinin ilk baştan 20. sayfasını -hafızlık yapanlar bilirler- “Ve kalu kûnû” diye başlayan 135. ayetten 142. ayete kadarki o ilk sayfayı ezberletti bana. Vadettiği ödülü de verdi tabii. Vadettiği şey de çok enteresandır. Biz hep lastik giyiyorduk o zamanlar, bana ayakkabı alacağını söylemişti. Ezberlediğimi görünce de gitti Çaykara’dan ayakkabı aldı. O ayakkabıyı giydiğimdeki heyecanı hiç unutamıyorum. Ayağım o kadar kıymetli ki başım gibi geliyordu bana. Ayakkabıya basmak istemiyordum o kadar sıra dışı gelmişti.

Ben evde ders yapıyordum. Her cüzün son sayfasını ezberlerdik, bizim hafızlık usulümüz öyleydi. Otuz cüzü öyle tamamliyorduk, sonra o bir sayfaya bir sayfa daha ekleyerek bir yaprak olarak tamamliyorduk. Her dönüşte bir sayfa daha ekliyorduk. İlk ezberlediklerimizi daha güçlü ezberlemiş oluyorduk. Böylece 2-3 hatim döndükten sonra o ilk ezberlediklerimizi zaten biliyorduk. Artık yeni ezberleyeceklerimize odaklanıyorduk. Yedi yaprak yani on dört sayfaya hep böyle birer sayfa birer yaprak, birer sayfa birer yaprak ilave ederek geldik. Babam dedi ki: “Sen bu işi iyi yapıyorsun. Altı sayfa alalım yirmiyeye tamamlayıp bitirelim.” Bir anda altı sayfa verdi. Ben o altı sayfayı ezberliyordum ama bu sefer kendisi dedi ki: “Bu böyle iyi kalıcı olmayacak, biz bunu üç sayfaya indirelim.” On dört sayfadan sonra işte kalan altı sayfanın önce üç sayfasını verdi bana, işte sekiz buçuk yaprak diyoruz, 8,5 yaprakla hatimi götürdüm, sonra üç sayfa daha verdi ve yirmi sayfayla üç ham gerisi has olacak şekilde bir yılda hafızlığı tamamladım. Ben babama derslerimi evde verirdim. Ama bulunduğumuz ortam bir Kur’an kursu ortamı da olduğu için ve Kur’an kursunun da Abdullah Demirdağ ve İbrahim Atay diye biri Güneyce’nin Kampeçe Mahallesi’nden diğeri Kolekli Mahallesi’nden iki tane resmî hocası olduğundan, şimdi ikisi de rahmetlik oldu, gider onlara da ders verirdim. Aslında İbrahim Atay şöhretli bir ailenin çocuğuydu. Onun yakınlarından Beyazıt Camii’nin Sarı İmam olarak bilinen bir imamı vardı. Atay hoca onun torunlarındandı. Yine Ankara İlahiyat’taki Hüseyin Atay hocamız var. Allah hayırlı ömür versin*, Onun da yeğeni sayılırdı. Babamla hafızlığımı beraber yaptık. Ben onu dinlerdim o beni dinlerdi. Hani ben tökezlediğimde bana yönelik hafif şiddet içerikli bir tedbir vardı ama o tökezlediğinde ona yoktu. Şeytan demek ki damarlarımıza mı giriyordu bilmiyorum, bazen dersi yapmazdım. Hâlbuki günde bir anda 3-4 sayfa ezberleyen adam bir sayfayı ezberlemezdim. Böyle bazen işte biraz hafif şiddet uygulardı bana. Ama ben hafızlığımı babamın kontrolünde 1975 yılında bitirdim.

Babam Rize’de olduğu için orada imtihana girdik. İmtihan heyetinin içerisinde Diyanet’ten gelen görevliler de vardı ama Zavendikli Mustafa Efendi diye çok şöhretli bir hocaefendi de vardı. O aslında resmî görevli değildi fahriydi ama belirleyici olan da oydu. Hiç unutmuyorum bana bir yerden sordu, şimdi neresi olduğunu unuttum. O zaman da çok cılız bir çocuğum, çok küçük kalmıştım, hiç büyüyememiştim, “Burayı oku” dedi. Ben de o zaman daha on bir yaşındayım, dedim ki: “Ben o sayfayı tersinden okurum”, “Nasıl?” dedi. “Tersinden, yani aşağıdaki en son ayeti önce okuyayım, ondan önceki ayeti sonra okuyayım böyle aşağıdan yukarı çıkayım.”, “Okur musun?” dedi. Okurum

* Hüseyin Atay bu mülakattan sonra 30 Ağustos 2023 tarihinde vefat etti.

dedim ve okudum. “Belki o sayfa öyle rastlamıştır, başka bir sayfa açayım orayı oku” dedi. Açtığı sayfayı da tersinden okudum. Öbür sayfaya geçmemi istedi, geçtim. İyi ezberlemiştim Kur’ân-ı Kerim’i. Herkesin yarım saat süren imtihanı bende on dakikada bitti. Neyse akşam eve geldik.

Babam dedi ki “Ne yaptın?” Ben bitirdim dedim. Bana sordular hepsini okudum. Artık ortaokula gitmek istiyorum. “Yok, hafızlık daha bitmedi.” dedi. Ben de: “Bitti ya, imtihana girdik.” Babamla da öyle rahat konuşamıyordum, ödüm patlıyordu. Babamın benim yüzüme güldüğünü kırk yaşındayken gördüm. Babam çok sert bir adamdı. Allah ona rahmetiyle muamele buyursun. Muhteşem bir kararlılık abidesi adamdı. Bana; “Hafızlık öyle bitmez.” dedi. Nasıl bitecek dedim. Güneyceliler bilirler, Vardalılar bilirler. Orada hafızlığın bitmesinde usul resmî imtihanı kazanmak değildi, orada dinlenmek diye bir şey vardır. Hatta oranın mahalli lafızıyla dinlenmek derler. “İ”yi “ı” diye okurlar. Oradaki teknik de şöyledir. Oturursun hafızların karşısına, bir anda Kur’ân-ı Kerim’i baştan sonra okursun, Güneyce’nin de çoğu hafızdır. “Olmaz, ben bunu nasıl okuyayım” dedim babama. “Okuyacaksın. Ya ben ölürüm kurtulursun, ya sen ölürsün kurtulursun ya da ikimiz ölürüz kurtulursun. Sen sağ, ben sağ oldukça Kur’an böyle okunmadıkça olmaz, böyle bir dünya yok” dedi.

Baktım ki beni bırakmıyor, çok kararlı dedim ki: “Baba bana biraz müsaade et.” Oturdum böyle, yani süresini unuttum ama epeyce Kur’an’ı yeniden okudum, okudum, okudum. Sonra babama günde iki cüz verdim. Üç cüz verdim, sonra beş cüz verdim sonra on cüz verdim. O, on cüz verme bir süre devam etti, baktım ki adam yorulmuyor. Beni on cüz dinliyor her gün. Biraz sabah dinliyor biraz öğle biraz akşam ama mutlaka dinliyor. Bugün misafir geldi diyelim dinleyemedi. Ertesi gün 20 cüz dinliyordu. Sonunda babamdan 10 gün müsaade istedim ve on günün sonunda artık beni dinleyebilirsiniz dedim. Kolekli’de, adımı orada mezarı bulunan tarikat şeyhi Osman Niyazi Efendi’den alan Şeyh Camii’nde sabah namazına müteakiben aralarında babamın da olduğu hafız cemaatine Kur’an-ı Kerim’i okumaya başladım. Biraz ilginç gelecektir. 10-11 yaşlarındaydım. Okudum, Enfâl sûresine kadar geldim. Ağzım kurudu tabii, yani on cüz oturup nasıl okuyacaksın, nefes dayanır mı ama mecbur okudum. Bal şerbeti getirdiler bana içtim, onu hiç dinlenmeden devam ettim. Enfâl sûresinden başladık geldim Yâsîn sûresine, artık mecalim tükendi. Yarım saat izin veriyoruz dediler. O yarım saatte çabuk çabuk eve gittim. Kur’an’dan kalan sekiz cüze bakayım diye. Ama babam evdeki bütün Kur’anları saklamış. Babama ders verdiğim Kur’an kursunun o odasına gittim, orada Kur’an bulurum da bir bakarım diye. Oradaki bütün Kur’anları da saklamışlar. Bir Kur’an-ı Kerim bulamadım. Biraz bir şeyler yedim içtim filan tekrar aynı mekâna geldim.

Yâsîn sûresinden başladım. Fussilet sûresine kadar geldim. Hiç unutmuyorum, Fussilet sûresini okumaya başladım, o zamana kadar hiç şaşırmadım ama Fussilet sûresinin hemen ilk ayetlerinde bir ayet var onu okurken -hafızlar bilirler müşabihe kaçmak diye- onun da müşabihi var Kehf sûresinde. Orada şaşırđım. Babam dedi ki: “Aklını başına topl, nereyi okuduğunu biliyor musun?” O an bir irkildim nereyi okuyoruz filan diye. Bir daha baştan başladım, okudum geldim Maun sûresine kadar, orada da bir daha şaşırđım. Babam dedi ki hiç unutmuyorum. Allah rahmet eylesin. İsbet-i ayn olabilir isabeti ayn -göz değmesi- diye. Küçücük çocuğum, 5 saat 40 dakikada Kur’an-ı Kerim okudum. 5 saat 40 dakikada bütün Kur’an’ı Fatiha’dan başladım, Nâs’ta bitirdim. Onu bitirince babam dedi ki: “Şimdi hafız oldun.” Benim hafızlık maceram babam üzerinden böyle şekillendi.

Onu bitirip ortaokula giderken *Emsile*’den okumaya başladım. *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd* okudum. Sonra *İzzî* diye bir kitap var onu da okuttu. Okurken çok kolay anlamıyorsunuz, daha çok ezberliyorsunuz. Babam sürekli yeni ders talebeleri okuttuğu için o yeni başlayanlara bu dersleri bana verdirtti. Ben o dersleri okuturken onları öğrendim. Anlama kısmı ders verdiğim zaman başladı. Sonra sarf

ilmi dediğimiz ilimleri okudum, sonra nahiv ilmi olan *Avâmil*, *İzhâr*, *Kâfiye* kısmını babamdan okudum. Bilenler bilirler *Avâmil* için en özetidir, *İzhâr* onun izahıdır, *Kâfiye* onun daha gelişmişidir. Bir de *Merâh* kitabı vardır o en gelişmişidir. Babam bana onu da okuttu. İlginçtir *Avâmil*'in metniyle *İzhâr*'ın metnini bana ezberlettirmiştir. Aynı hafızlıkta Kur'an okur gibi *İzhâr*'ı okuttu, bana o âmil-i kıyasi diye bir bölüm var, orayı kaç defa tekrarlattı. Sonra da meâni, beyân, bedî' ilimlerini okudum. Onları da ezberletti bana. O arada hem de liseyi okuyorum. Ayrıca hadis kitaplarını, itikat kitaplarından Teftâzânî'nin *Şerhu'l-Akâid*'ini ezberletti bana. Hâlâ daha bazı yerlerini bilirim. Belki abartılı gelebilir kardeşlerime ama birkaç bin hadis ezberledim ben. O hadisleri de Kur'an'la beraber böyle ders verir gibi babama verirdim. Daha sonra ortaokulu ve liseyi bitirdim.

Üniversite hayatımla alakalı küçük bir anekdotumu paylaşmak isterim. 1983 yılıydı, liseyi bitirmiştim. O zaman üniversite imtihanına girerken henüz eğitim devam ediyordu, siz tercih formlarını imtihana girerken teslim ediyordunuz görevlilere. Ben de babamın yanına gittim. Hayrat'tan Trabzon'a gideceğiz, dedim ki gideyim öpeyim babamın elini de babamın hayır duasını alayım. Babam hiç unutmuyorum, Allah rahmet eylesin, böyle de duygulanıyorum o anları hatırlayınca, "Sen liseyi ne zaman bitirdin" dedi. Babam benim okul derslerimle hiç ilgilenmezdi. Ben akşam ona beş cüz okuyayım, o Arapça dersi vereyim gerisiyle ilgilenmezdi. Ama ben okulda da çok başarılı bir öğrenciydim. Ortaokul liseyi hep dereceyle bitirdim.

Baba dedim, ben üniversite imtihanına gidiyordum. Hayır duanı almak için geldim. Elini öpmek için eğildim, elini vermedi bana, itti beni. "Sen, tercihlerini yaparken kime sordun, ne yazdın?" dedi. Benim de aklıma hiç gelmemişti babama sormak. Okulda da başarılı bir öğrenci olduğumdan, hep dereceyle bitirdiğimden her yeri yazabiliyordum. Baba dedim. Ben okulu dereceyle bitiriyorum. O zamanda ben çok seviyorum, Mülkiye okumak olsun, Siyasal Bilimler, Hukuk, Tıp. Şimdiki gibi sayısal, sözel, eşit-ağırlık gibi ayrımlar olmadığından hepsini yazıyordunuz. Tercihleriniz de ona göre oluyordu. Babam da bunları tercih ettiğimi duyunca "Sen bunları okursun ha, sonra 'kut la yemut' gelirsin eve, öyle mi! Ben seni boşuna mı hafız yaptım, boşuna mı her gün beş cüz dinledim, boşuna mı her gece saatlerce Arapça dersleri verdim millet okul dersleriyle uğraşırken. Eğer tüm tercihleri silip tek bir ilâhiyat yazmazsan bu eve gelme bir daha! Git kendine başka bir baba bul!" dedi. Bunları duyunca sanki üzerime kaynar sular döküldü. Bırakın elini öpmeyi yüzüne bile bakamaz oldum. Mahcup bir şekilde dershanenin kapısını açıp çıktım dışarı. Bütün sistemim allak bullak oldu.

Babam beni çağırırken hep gür bir sesle "Ola" derdi. Neyse beni çağırdığını anladım. Geri döndüm. Keşke onun gibi istikameti belirlenmiş, idealist insanlar bugün de olsa. Ama ne yazık ki o idealizmin hiç zekâtı bile yok bizde. Bana dedi ki:

"Bak, bu memleketin her meslekten insana ihtiyacı olduğunu ben de biliyorum, iyi doktorlarımız olsun, iyi hukukçularımız, iyi mülkiyecilerimiz, iyi mühendislerimiz, iyi eğitimcilerimiz olsun. Bunları ben de isterim. Ama iyi doktorun yoksa dışarıdan doktor, iyi hukukçun yoksa hukukunu ithal ettiğin gibi hukukçunu, iyi mühendisin yoksa mühendis de ithal edebilirsin. Bu ülkenin her meslekten insana ihtiyacı var ama bu ülkenin en zeki insanların dini doğru bilen insanlardan olmasına ihtiyacı vardır. Sen ilâhiyat fakültesi okuyacaksın ve Kur'an bilgini de Arapça bilgini de Allah'ın dinini doğru anlamak için seferber edeceksin. Başka şeyler ithal edebilirsin ama din ithal edemezsin, din hizmeti, din anlayışı ithal edemezsin. Ben onun için senin ilâhiyat okumanı istiyorum. Başka bir okula gitmene asla razı değilim."

O zaman on sekiz tercih mi ne vardı işte, oturdum minibüse aldım tercih formunu, başladım silmeye. Bizden de tabii derece bekliyor okulun idarecileri. Silerken okul idarecilerinden biri bana

dedi ki: “Ne yapıyorsun sen?” Dedim ki: “Hocam babam bana dedi ki ilâhiyattan başka bir yerde okursan seni okutmam, git başka bir baba bul kendine! Ben de siliyorum tercihlerimi, ben bundan sonra kendime başka bir baba bulamam.” dedim. O zaman o hoca da bir söz söyledi bana, o da hâlâ yüreğimde yara gibi duruyor. “Senin baban geri kafalının tekiymiş, senin gibi bu kadar zeki çocuk ilâhiyat gibi bir okula gidecek de ne olacak!” dedi. “Hocam babam böyle istedi. Benim yapacağım bir şey yok, başka bir şey düşünmüyorum ve hepsini siliyorum.” dedim. Babam Samsun İlâhiyat’ı yazmamı istedi. Hulusi Kılıç diye bir hoca vardı orada, onu tanıyordu, o yüzden oranın olmasını istedi. O gün babam bana öyle bir yol, misyon çizmeseydi, öyle bir bakış açısı ortaya koymasaydı ben başka okullar okuyacaktım muhtemelen ve o hafızlığın hiçbir kıymeti kalmayacaktı, yıllarca okuduğum Arapça’nın hiçbir önemi kalmayacaktı. Çünkü eski usul okumuştum ben babamdan hep, ki babam buna “eskimez usuldür bu nasıl eskisin” derdi. Eski usul de bu alet ilimlerini öğrenerek hakikatin izini sürmekti. Babamın beni yönlendirdiği ilâhiyat maceram öyle başladı.

Değerli hocam biraz da icâzet cemiyetleri üzerinde durmak istiyoruz.

Babanızdan icâzet alan talebeler var mıydı? O dönemlerde icâzet cemiyetleri nasıl yapılırdı? Günümüzde sizler çok sayıda icâzet cemiyetine katılıyorsunuz gerek hafızlık icâzetleri gerekse İslami ilimler icâzetleri. Bunlar arasında bir mukayese yaparsanız bizlere neler söylemek istersiniz?

Babam sağken ben onunla beraber -bundan 20-25 yıl öncesinden söz ediyorum,- 90’lı yılların sonları 2000’li yılların başı gibi- çokça hafızlık merasimlerine gittik. Çok icâzetler dinledik. Arapça tedrisat tamamlandığı vakit babam bize icâzetnâme diye bilinen, resmî form gibi okunan, hocasının hocasını, hocasının hocasını ta ki bunu devam ettirip Hazreti Ali’ye, oradan da Resûlullah’a kadar varan bir silsileyi okurdu. Ben babamın icâzetli öğrencilerindenim. Ve tabii ki babamın başka icâzet verdiği pek çok öğrencisi, pek çok arkadaşımız hayatta olanlar var vefat edenler, var. Mesela Nizamettin Bayraktar diye Samsun’da görev yapıp şimdilerde emekli olan bir ağabeyimiz, babamın icâzetli öğrencilerindendi. Muammer Hacı Fazlıoğlu diye Of’ta Harvel diye bilinen Kireçli köyünde meskûn bir kardeşimiz var. Giresun’un Doğanıyurt ilçesinden olsa gerek Mustafa Çakmak diye bir arkadaşımız var. Onlar benim dönem arkadaşlarımdı, onlarla beraber icâzet aldık.

Öncesinde de icâzet verdiği dönemlerdeki her öğrencisine o Arapça matbu ifadeyi okurdu. Hatta o zamanlar icâzetlerin en duygusal anı o icâzetnâmenin okunduğu andı. Şimdi öyle bir icâzetnâme pek görmüyorum. Daha çok sadece hafızlığını bitiren öğrenciler için icâzet verildiğine şahit oluyoruz. Onların böyle silsile üzerinden duaya konu olan okumaları pek olmuyor yahut oluyorsa da benim gördüklerim arasında yok. Babamın benimle ilgili yazdığı icâzet metnini kıymetli bir metin olarak saklıyordum. Hiç yanımdan ayırmıyordum. Nüfus kâğıdım gibi saklıyordum. 1994 yılında bir trafik kazası geçirdim Arsin’de ve o zaman üzerimdeydi o icâzetnâme. Maalesef o trafik kazasında oğlum vefat etmişti, ben büyük darbeler almıştım, eşim çok büyük sıkıntılar yaşamıştı. Ve ne yazık ki o trafik kazası ortamında onu kaybettim.

Hocam yöre uleması ders kitapları dışında farklı okumalar yaparlar mıydı?

Yönlendirmeleri olur muydu? İlmî anlayışlar arasında farklılıklar var mıydı?

Mesela tasavvufa bakışları nasıldı? Bu konularda neler söylemek istersiniz?

Ben babamdan birebir biliyorum. Babamın tasavvuf yönü de vardı. Nasıl söyleyeyim böyle kurumsal anlamda sunum yapan bir adam değildi, gösterişi de hiç sevmezdi zaten. Ama etrafında

onu çok sevenlere tasavvuf dersleri de verirdi. Fakat bunun ilan edilmesini hiç sevmezdi. Kendisi İskender Paşa'ya müntesipti. Ancak arkadaşları daha yoğun olarak İsmailağa cemaatiyle teşrik-i mesaisi olan insanlardı. Babamın o dönemki arkadaşlarının hemen hemen tamamı tasavvuf erbabı insanlardı. Babam tasavvufun Kur'an'la hemhâl olan hâlini kendi hayatına taşımayı öncelerdi. Eğer bir tavır, bir düşünce Kur'an'dan ya da Resûlullah'tan referanslı hâlde gelmiyorsa sırf tasavvufun hatırıdır diye olan şeyleri beğenmezdi. Mesela dış görünüş itibarıyla bazılarının din budur gibi sunmaya, dayatmaya gayret ettiği şeyleri babam pek fazla önemsemez, daha hayatın merkezine inen bir tasavvuf yolculuğu yapardı.

Babam derdi ki: "Tasavvufun anlamlı olabilmesi Kur'an'ın ve sünnetin bilinmesine bağlıdır. Kur'an'ın ve sünnetin bilinmediği yerlerde, coğrafyalarda tasavvuf bir adamın daha çok istikamet bulmasına değil de sapmasına sebebiyet verebilir." Tasavvufî dünyasını öğrencilerine onları hoca yaptıktan sonra açardı. Önce onların dinî bilmelerini sağlardı, sonra: "Bir kanatla uçulmaz, ikinci kanat lazım. Zü'l-cenaheyn olman lazım." derdi ve öğrencilerini öyle şekillendirirdi.

Değerli hocam, çocukluk yıllarınıza tekrar dönecek olursak o dönemlerde kız çocuklarının tahsil durumu neydi? Temel dinî bilgilerini, Kur'an eğitimlerini kimlerden, nerelerden alırlardı? Ya da hocaların kız çocuklarının eğitimine bakışı, ahalinin bakışı nasıldı? Bu konuda özet olarak neler söylemek istersiniz?

Gerisin geri bir dönüldüğünde acaba bir şeyleri eleştirmek için bir malzeme var mı diye baktığımız zaman eleştirilecek önemli noktalardan biri budur. Kız çocuklarının eğitimine, maalesef ki buna babamın kendi hayatından da örneklendirebildiğim hâlleri var. Şartların, ortamın el vermemesi, mahrem-namahrem ilişkisinde son derece hassas olmaları, şimdilerdeki gibi kız Kur'an kursları veya kız imam-hatipleri ve alternatif imkânlar olmadığından çok sıcak bakılmıyordu. Kız öğrencinin bayan hocadan okumasını isterlerdi. Fakat daha sonraları babam ilâhiyat fakültelerinde, imam-hatiplerde okuyan kız çocuklarına ders vermiştir. Ama kendisi ablamı okutmamıştır. Ablama dinî ilimleri kendisi evde öğretmiştir. Kızların okumasına karşı değildi ama bu ilimleri okuyacaklarıyla ilgili bir ortamın bulunmamasından dolayı çok sıcak bakmıyordu.

Hocam genelde Trabzonlu özelde ise Of-Çaykara vadisinde yetişen hocaların Türkiye'deki dinî hayata ne gibi katkıları olmuştur? Eskiden nasıl katkıları olmuştur, günümüzde nasıl olmaktadır? Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Babam 1932 doğumlu, bu demektir ki 1940'lı 50'li yıllarda Türkiye'deki dinî hayat tedrisat anlamında kurumsal bir yapıya maalesef kavuşmuş değildi. Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuş, ilk imam-hatiplerin o tarihlerde temelleri atılmaya gayret edilmiş olsa da şimdilerden oraya referans verebileceğimiz sistematik bir pozisyon yoktu. Dinî ilimlerde Of ve Çaykara boğazının Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte çok önemli bir köprü olduğunu babam hep söylerdi. Babamların yaşadığı dönemdeki bu dinî ilimlerin köprü vazifesini o gün yapmalarının biz şimdi meyvelerini topladığımızı itiraf etmeliyiz. Bunu hiç yüksünmeden söylemeliyiz.

Değerli hocam biraz da fakülte yıllarınızdan bahsedebilir misiniz? Özellikle merhum babanızdan aldığınız eğitimin gerek fakülte yıllarında gerekse sonraki hayatınızda size ne gibi katkıları olmuştur? Ayrıca fakülte yıllarında sizi çok etkileyen hocalarınız oldu mu? Hocalarınızın ne gibi yönlendirmeleri oldu? Kısaca bunlardan bahsedebilir misiniz?

Ben 1983 yılında Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazandığımda şimdilerde de olduğu gibi hazırlık sınıfları vardı. O zaman hazırlık sınıflarında üç ders okutulurdu; Arapça, Kur'an-ı Kerim ve İslâm dini esasları. O zaman muafiyet imtihanına girmiştim ve Arapça'dan 100 almıştım. Çünkü ben o kadar iyi okumuştum ki babamdan Arapça'yı, oradaki sorular bana çocuk oyuncağı gelmişti. Kur'an'dan beni imtihan etmişlerdi. Allah rahmet eylesin Hüseyin Atay diye bir hocamız vardı. Samsun'da imam-hatipte öğretmendi ama ilâhiyatın da Kur'an derslerine girerdi. O beni Rize Güneyce'den tanıyordu. Hafızlık yaptığım mahalledendi. Millete böyle Kur'an'dan o zaman yüzüne okutuyorlardı. Tabii hazırlık sınıfında maksat öyle hafızlık tespiti değildi ama beni tanıdığı için imtihan komisyonundaki hocalara "Kur'an'ı tersinden okuyor" filan diyordu. O imtihandan da başarılı olmuşum. İslâm dini esasları dersinden de başarılı olmuş hazırlık okumadan doğrudan 1.sınıfa geçmişim.

Ama ben ilâhiyat fakültesinde okurken şimdi Diyarbakır'da yaşamakta olan Hulusi Kılıç diye bir hocamız vardı. Allah ona hayırlı ömür versin, babam beni ona teslim etmişti. O beni haftada bir özellikle hafta sonu evine çağırırdı. Bana haftalık dersler verirdi. Haftalık okuyacağım kitaplar söyledi. Akademisyen olmamın ilk ışığını Hulusi Bey'den almıştım. O benimle 1. sınıftan itibaren ilgilenmeye başlamıştı. Gerçi 1.sınıf 2. döneminin ortalarında ayrılıp Bursa'ya gitmişti ama Bursa'ya gittikten sonra bile benimle irtibatını devam ettirmişti. Beni kontrol ederdi. Fakültede öğrencilik hayatımı sürdürürken onun bana büyük katkısı vardır. Yine Çaykara'nın Hopşera köyünden aslında hadis hocası olan ama kısa bir süre tefsir usulü dersimize giren, maalesef ki bir trafik kazasında hayatını kaybeden Ali Rıza Poyraz diye bir hocamız vardı. Öğrenciyken ondan etkilenmişim. Onun hadis okumalarını çok severdim. Allah ona rahmetiyle muamele buyursun. Arapça hocamız olan Hulusi Kılıç ondan çok istifade ettim. Hâlen sağ olan hadis hocamız Sadık Cihan'dan da çok istifade ettiğimi ifade edeyim. İlahiyattaki tek tefsir hocası olan bütün tefsir derslerimize giren İshak Yazıcı'dan da çokça istifade ettim. Özellikle Arapça'ya ilâhiyatlarda ne gerek var diye sağda solda seslerin yükselmeye başladığı vakitlerde duruşundan hiç taviz vermemişti. Allah ona hayırlı ömür versin.

Böyle branş branş benim hayatımda etkisini birebir hissettiğim insanlar var. Mesela İslâm tarihinde Beşikdüzülü Mustafa Zeki Terzi hocam vardı. Özellikle hanımının bana annelik yaptığı bir tecrübe yaşadım. Hocamın İslâm tarihi derslerindeki ufuk verici bilgilerinden çokça istifade etmiştim. Benim ilâhiyat fakültesinde asistan olmama önyak olan dinler tarihi hocamız Prof. Ekrem Sarıçioğlu vardı. O zaman dekandı. Ondan öğrendiklerim var. Kemal Sandıkçı hocamız vardı. Onun lisans döneminde ders almadım ama yüksek lisansta ders almıştım. Onun hadis bilgisini de hadisleri okurkenki gözlerinin ışıldamasını da hiç unutmuyorum. Kıymetli bir hocamızdı, Allah rahmet eylesin. Mantık derslerini okuduğumuz, bize mantığı sevdiren Hasan Katipoğlu hocamız vardı, o da bir trafik kazasında vefat etti. Onun da benim üzerimde emeği vardır. Şimdilerde Giresun Üniversitesi'nde rektör yardımcısı olan din psikolojisi hocamız Prof. Hüseyin Peker vardı. Şu sıralar biraz rahatsız, Allah ona şifasını ihsan eylesin.* Ondan din psikolojisini öğrenmeye çalışmıştık. Daha sonra o bir meal yazdı. Bir psikoloji hocasının Kur'an'ı anlamadaki hassasiyeti nasıldır, bir psikolog Kur'an'la irtibatı nasıl kurmaya çalışır diye. Mesela ben takva kavramının duyarlılık anlamında kullanılabileceğini ilk defa ondan duymuştum. Prof. Hüseyin Peker hocam benim için çok kıymetli bir insandır.

Aslında kelim hocası olan ama İslâm felsefesi dersimize giren Hüseyin Dağ diye bir hocamız vardı. Kendisini öğrencilik yıllarımızda pek sevmezdik çünkü öyledir böyledir diye onu tanıtırlandı. Ama

* Prof. Dr. Hüseyin Peker bu mülâkattan sonra 23 Ağustos 2023 tarihinde vefat etti.

ben İslâm adına inandığımız şeyleri sorgulayarak inanmak durumunda olduğumuz bilincini ilk defa onun derslerinde hissetmişim. Mesela bana bir ara demişti ki: “Mehmet mü’min kelimesi ne demektir?” Ben de “Mü’min inanan demektir.” dedim çünkü hep öyle biliyorduk. Ama ilk defa ondan mü’minin aslında güven veren demek olduğunu öğrenmişim. “Unutma Allah’ın sıfatlarından biri de el-Mü’min’dir. Allah inanan diye tarif edilemez, Allah güven veren diye tarif edilmelidir.” diye söylemişti, fakülteadaki derslerde dindar diye de hiç bilinmezdi, başka isimlerle de anılırdı, biz ondan sorgulamak gerektiğini öğrenmiştik ancak o zaman sorgulamak bize dinsizlik gibi gelirdi. Sonradan anladık ki sorgulanmadan sahip olunan iman taklidi imandır, her rüzgârda uçar gider. Onun da bana böyle bir katkısı olmuştur. Mezhepler tarihi hocamız vardı Ahmet Turan diye. Onun da insanlık yönünün çok kıymetli olduğunu ifade edeyim. Mezhepler tarihini bize sevdirmeye gayret eden, öğrenci babası bir hocamızdı. Hayırlı ömürleri olsun inşallah. Böyle pek çok hocamdan etkilendim ama benim hayat rotamın gidişatında lisans dönemi değil yüksek lisans dönemi kırılmanın yaşandığı dönem olmuştur.

Yüksek lisansa başladım ve Ekrem Saraçoğlu Hocam beni fakülteye araştırma görevlisi olarak almıştı. O zaman Mehmet Sağlam bizim üniversitenin rektörüydü. Ben de yüksek bir puanla dönem birincisi olduğum için Mehmet Sağlam bana şöyle sormuştu: “Sen ne yapmak istiyorsun hayatında?” Ben de “Mümkünse asistan olmak, araştırma görevlisi olmak istiyorum.” demişim. Birincilik ödülünü verdiği o ortamda Ekrem Sarıkçıoğlu’na demiş ki: “Bu delikanlıya sahip çıkın.” Ekrem Sarıkçıoğlu, Allah ondan razı olsun, beni araştırma görevlisi yapmıştı. Tefsirden araştırma görevlisi oldum. Ama fakültede tefsirden yüksek lisans yoktu çünkü yeterince öğretim elemanı yoktu. Beni dinler tarihinden yüksek lisansa başlattı. Tefsir araştırma görevlisiydim ama dinler tarihinden yüksek lisans yapıyordum, onun hemen akabinde Ekrem Sarıkçıoğlu Prof. Süleyman Ateş hocamı Samsun’a getirmişti. Hocam Samsun’a gelince tefsirden yüksek lisans açıldı ve ben dinler tarihinden tefsire geçiş yaptım. Kur’an’la yolculuğum, Kur’an’ın manasıyla buluşma yolculuğum Süleyman Ateş’le başladı.

Muhterem hocam kıymetli vaktinizi ayırdığınız, projemize destek olduğunuz için çok teşekkür ederiz.

Ben teşekkür ederim. Benim için çok kıymetli bir buluşma oldu. Hele ki babamı yâd etmeye vesile olduğunuz için hassaten ailem adına, annem adına, akademisyen olan kardeşim Abdurrahman Okuyan adına teşekkür ediyorum. Ailemize şeref verdiniz. Allahu Teâlâ sevdikleriyle cennette buluşturacağını vadettikleri arasına sizleri de bizleri de ilhak eylesin. Hepinize hayır üzere, istikamet üzere selam ve selamlele yaşayacağınız bir hayat nasip eylesin. Hepinize teşekkür ediyorum.

